

DEMOKRÁCIA ÉS EMBERI JOGOK

CSALÁD, MUNKA ÉS A NŐI TEST

A nőkkel és családokkal foglalkozó civil szervezetek
változó helyzete 2010 után Magyarországon

Szikra Dorottya, Neményi Mária, Fejős Anna, Vajda Róza
2020. november

A szervezetek finanszírozása
terén jelentős átrendeződés
történt 2010 óta.

A 2010-es évek előtti
viszonyokhoz képest egyre
növekedett a távolság
a tradicionalista és a feminista
civil szervezetek között.
Mára már alig van kapcsolat
a két oldal között, ami arra utal,
hogy a kormányzati
beavatkozások nagymértékben
és negatívan befolyásolták
a civil társadalom szereplői
közti együttműködéseket.

Mind a túltámogatottság,
mind a megfosztottság
hatására új önfenntartási
stratégiák jelentek meg
a színen.

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Tanulmányunk a 2019-es év folyamán készített húsz félig-strukturált interjú alapján született, melyeket különféle – baloldali, liberális, mérsékelt konzervatív, valamint szélsőjobboldali értékek alapján álló – család- és nőszervezetek képviselőivel folytattunk le. A civil szervezeteket és mozgalmakat tartalmi irányultságuk alapján három csoportra osztottuk:

- Olyan szervezetek, amelyek központjában a **nő mint anya** és a nők családi szerepe áll;
- Olyanok, amelyek a **nő mint munkavállaló szerepével**, a munka-család összeegyeztetéseinek problémáival foglalkoznak;
- Azok a mozgalmak és szervezetek, amelyeket a **női test mint csatatér** névvel illetünk, tehát amelyek a testpolitika kérdéseit helyezik tevékenységük középpontjába.

Kutatásunk e szervezetek és az állam változó viszonyát **öt kulcs-dimenzió** szerint vizsgálta:

- Hogyan tudták befolyásolni a közpolitikát?
- Hogyan változott a tevékenységük és a finanszírozásuk?
- Miféle stratégiákat alakítottak ki a kormányzati támadások és támogatás tükrében?
- Milyen kapcsolatokat és együttműködéseket alakítottak ki?
- Hogyan artikulálták és keretezték céljaikat, követeléseiket?

KÖZPOLITIKA BEFOLYÁSOLÁSA: A legtöbb szervezet állammal való kapcsolata az Emberi Erőforrások Minisztériuma Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkársága által szervezett, de formálisan az Igazságügyi Minisztériumhoz tartozó, évente kétszer megrendezett Nőjogi Munkacsoporton történő részvételre korlátozódott. Ez a fórum azonban a megkérdezettek egy része szerint sokkal inkább az Államtitkárság felől érkező egyirányú kommunikációt jelenti, mintsem hogy a demokratikus vita és konszenzuseresés lehetőségét kínálná fel. Néhány szervezet a kormány stratégiai partnereként közvetlen kapcsolatban áll a kormányzati szereplőkkel, így egyszerre befolyásolni és közvetíteni képesek az állam család- és nőpolitikáját.

FINANSZÍROZÁS: A szervezetek finanszírozása terén jelentős átrendeződés történt a vizsgált időszakban. 2017-től kezdve radikálisan, olykor a többszörösére nőtt az általunk vizsgált, a kormányzattal jó viszonyt ápoló szervezetek állami támogatása, miközben a kormánykritikus szervezetek – a „gender ideológia” elleni támadással egyidőben – végképp a partvonalra kerültek. A stratégiai partnerség és a minisztériumtól érkező folyamatos pénzbeli támogatás vezet az általunk „gongósodásnak” nevezett jelenséghez, értve alatta, hogy az adott civil szervezetek fokozatosan betagozódnak az állami programokba, elvesztik anyagi függetlenségüket és kritikai potenciáljukat. Az egyes civil szereplők különbözőképpen reagáltak a szűkülő forrásokra: miközben a legtöbb feminista szereplő megroppant ebben a folyamatban, néhányan új külföldi támogatót találtak, mások új, helyi, vagy külföldi, magántámogatót találtak egyes céljaik megvalósítására, többen saját vállalkozást indítottak.

KAPCSOLATOK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSEK: A 2010-es évek előtti viszonyokhoz képest egyre növekedett a távolság a tradicionalista és a feminista civil szervezetek között. A legmélyebb szakadék az állam és az identitás- és testpolitika talaján álló szervezetek között húzódik, az ellentétek az abortusz, a szexuális nevelés, a családon belüli erőszak és a nemi identitás kérdései körül összpontosulnak. Különböző feminista szervezetek *elszigetelődésükről* számoltak be, köztük roma nőszervezetek kerültek nehéz helyzetbe, mert nem találtak partnereket tevékenységeikhez. Ugyanakkor, az állam ellenséges viszonyulására adott reakcióként, a nőszervezetek között a szolidaritás és kölcsönös segítségnyújtás jeleit is tapasztaltuk. Azt is megfigyeltük, hogy egyes szervezetek új kapcsolatokat építettek az ügyüket támogató más, nem nőmozgalmi résztvevőkkel vagy profit-orientált magánszervezetekkel, az ellenzéki közös élménye alapján összeszövetkezve.

STRATÉGIÁK: A 2010 után kialakult helyzet egyértelmű nyertesei a család értékeit középpontba állító szervezetek. Tevékenységeiket bővíteni tudták, a nemzetközi és EU-szintű civil intézményekben gyakran magas pozíciókra tettek szert. Elérhető támogatás híján a független és a kritikus, akár konzervatív szervezeteknek új stratégiák után kellett nézniük. Egyesek inkább szakmai workshopon, publikációkban fejtik ki nézeteiket, tudományos

folyóiratokban publikálnak, egyetemi-akadémiai konferenciákon tartanak előadásokat. Az identitás- és testpolitika terén működő szervezetek pedig elsősorban *helyi szinten* folytatják a kormányzati ideológiával szembehelezkedő, grassroot tevékenységeiket. Ezek a csoportok, köztük jobboldali mozgalmak is, különböző sérülékeny csoportok – hajléktalanok, prostitúciónak kitett fiatal lányok – problémáira fókuszálnak egyre intenzívebben. Az EU csatlakozás környékén keletkezett fiatalabb szervezetek az „alámerülés” stratégiáját alkalmazzák. Nem folytatnak politikai tevékenységet, szervezeteiket minimális létszámmra szűkítik, tartalékaikból próbálnak túlélni és fennmaradni.

CÉLJAIK ÉS KÖVETELÉSEIK: A hagyományos családformát támogató szervezetek biztosan számíthatnak arra, hogy

céljaik és követeléseik megvalósításához és propagálásához bőséges források állnak rendelkezésükre. A baloldali és liberális nőszervezetek viszont a korábban jellemző főváros-centrikus és középosztályra irányuló tevékenységek helyett egyre inkább a sérülékeny csoportok és a vidéki tevékenység felé fordulnak, és ezzel együtt követeléseik határozottabb társadalmi élt kaptak. A korábbiakban az egyéni női sérelmekre fókuszáló aktivitásukat fokozatosan egy hangsúlyosan antikapitalista, strukturális kritikai attitűd váltja fel. A radikális tradicionalista szervezetek is osztják a feminizmus kapitalizmus-kritikáját. Míg a feminista csoportok antikapitalizmusa elsősorban a patriarchális berendezkedést veszi célba, a radikális jobboldali mozgalmak ezt a gondolatot a „gender ideológia” elleni fellépéssel, a hagyományos nemi szerepek megőrzésével kapcsolják össze.

TARTALOM

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	3
VÁLSÁGOK ÉS DEMOKRATIKUS VISSZAESÉS: A CIVIL SZÉKTOR GAZDASÁGI-POLITIKAI KÖRNYEZETE	6
MEGHALLANI A NŐI HANGOT: KUTATÁSUNK MÓDSZERTANA	7
A VIZSGÁLT SZERVEZETEK TARTALMI JELLEMZŐI	8
A nő mint anya	8
A nő mint munkavállaló	8
A női test mint csatatér	9
NŐI CIVIL STRATÉGIÁK AZ ELLENSÉGES ÉS A TÁMOGATÓ ÁLLAM TÜKRÉBEN 2010 UTÁN	10
A közpolitika befolyásolása: stratégiai partnerségek, intellektuális kisajátítás és elhallgattatás	10
Finanszírozás: közvetlen és biztos támogatás vs. kiéheztetés – gongósodás és piacodosás	11
Kapcsolatok és együttműködések: mélyülő szakadék és újfajta szolidaritás	11
Stratégiák: növekvő önbizalom és profizmus vs. alámerülés és grassroot aktivizmus	12
Célok és követelések: kormánnyal egyeztetett vs. radikalizálódó narratívák	13
ÖSSZEGZÉS: NŐK ÉS CIVIL TÁRSADALOM AZ „ILLIBERÁLIS DEMOKRÁCIÁBAN”	14
MELLÉKLET – SZAKPOLITIKAI ÖSSZEFOGLALÓK	15
A szerzőkről	16
Impresszum	16

VÁLSÁGOK ÉS DEMOKRATIKUS VISSZAESÉS: A CIVIL SZEKTOR GAZDASÁGI-POLITIKAI KÖRNYEZETE

Kutatásunk a nőikkel és családokkal foglalkozó civil szervezetek helyzetét vizsgálja a 2010-es években: azokat a változásokat igyekszik nyomon követni, amelyeket a kormányzati politikában az elmúlt tíz évben végbement jobboldali populista és úgynevezett „illiberális” fordulat okozott számukra. Ezen belül is arra koncentrálnak, hogy hogyan viszonyulnak a különböző szervezetek és mozgalmak az állam család- és nőpolitika terén deklarált elképzeléseihez és az azokkal kapcsolatos közpolitikai lépésekhez, valamint, hogy maguk a szervezetek hogyan próbálják befolyásolni ezeket a döntéseket. Kutatásunk azt mutatja, hogy az államhoz fűződő változó viszony fontos hatással van a szervezetek finanszírozására, tevékenységére és stratégiájára, valamint az egymással és más, külső – akár piaci – partnerekkel kialakított kapcsolataikra is.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a nemek közötti egyenlőség kérdése a vizsgált korszakot (2010-2020) megelőzően is elhanyagolt terület volt Magyarországon, amit többek között a nőszervezetek és az állam közti konzultatív viszony töredezettsége, a nőmozgalmak gyengesége és a tradicionális értékeket képviselő civil szereplők mindvégig aktív jelenléte jellemezte. Az elmúlt tíz évben azonban Magyarországon – ahogy a régió többi országában is – két párhuzamos folyamat volt megfigyelhető, amely mára fordulatot hozott a nőkkel kapcsolatos civil szféra és az állam viszonyában. Egyrészt, a Fidesz-KDNP egyre ellenségesebben viszonyult a feminista értékek képviselőihez, „gender ideológiának” bélyegezve azt. Másrészt pedig, az állam fokozottan támogatta azokat a civil mozgalmakat és szervezeteket, amelyek tevékenysége a hagyományos család, a heteroszexuális házasság, a gyermekvállalás, és a népese- és nemzeti értékeit hangsúlyozzák.

A civil szférában 2010 óta bekövetkezett változások egy politikai és társadalmi értelemben is turbulens időszakban történtek. 2009-től évekig elhúzódott a gazdasági válság, amelyből 2014 után emelkedett csak ki az ország, miközben a demokratikus intézményrendszer folyamatosan gyengült. A gazdasági felívelést a legújabb, a civil szervezeteket is mélyen megrázó **koronavírus-járvány** törte meg. Az erre az évtizedre eső, nőket és családokat, nemek közötti egyenlőséget és magát a civil társadalmat célzó közpolitikai változások és kormányzati elképzelések közvetlen módon érintették a szervezetek tevékenységi körét, kapcsolatrendszerét és a rendelkezésükre álló for-

rásokat is. Ebben a kutatási összefoglalóban nem tudjuk az összes, idekapcsolódó kormányzati programot ismertetni, csupán jelezzük, hogy három szakpolitikai területen zajlott változások illetve az ezekhez kapcsolódó diskurzusok különösen fontosnak bizonyultak az általunk vizsgált civil szervezetek számára. A családpolitika már 2010-től központi eleme volt a Fidesz-kormányának, majd az évtized közepétől még hangsúlyosabbá vált, egészen a „demográfiai kormányzás” 2018-as meghirdetéséig és a Családvédelmi Akcióterv bevezetéséig (ld. az 1. sz. mellékletet). Mindeközben a nemek egyenlősége témájában a kormány látványos támadásba lendült 2016-tól elsősorban az identitás-politika terén, összemossa azt a nemek közötti egyenlőség más kérdéseivel (ld. a 2. mellékletet). Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a „családbarát kormányzás” számos ponton javította a nők helyzetét: a kormány kiemelten támogatta a női munkavállalást olyan programokkal, mint a GYED-extra vagy a bölcsődefejlesztések. Harmadrészt a Fidesz-kormányok minden korábbinál aktívabbak voltak a civil szervezetekkel kapcsolatos jogalkotásban (ld. a 3. sz. mellékletet). A támogatások átszervezése, valamint a nyílt kormányzati támadás az emberi jogi, környezetvédő és feminista szervezetek¹ ellen_hűsbavágóan érintették a nőkkel és családokkal foglalkozó civil szervezetek és mozgalmak stratégiáit és végső soron azt, hogy a magyar nők problémái hogyan artikulálódnak, és milyen válaszokat kaphatnak (ld. a *Szakpolitikai összefoglalókat* a mellékletben).

1 Feminizmus alatt azt a politikai eszmerendszert értjük, amelynek célja a nemek közti társadalmi egyenjogúság megvalósítása. Interjúalanyainknál, beleértve a konzervatív álláspontúakat is, rendre rákérdeztünk a feminizmushoz való viszonyukra. Ez alapján „feminista szervezeteknek” azokat neveztük, amelyeknek az öndefiníciója ezzel egyezik. Konzervatív vagy tradicionalista szervezeteknek pedig azokat, amelyek a hagyományos nemi szerepek talaján állnak. Megjegyzendő, hogy vannak olyan tradicionalista szervezetek is, ahol interjúalanyaink azonosultak a nők és férfiak egyenlőségének elvével, sőt, akadt, aki „konzervatív feministaként” jellemezte magát.

MEGHALLANI A NŐI HANGOT: KUTATÁSUNK MÓDSZERTANA

Kutatásunkat kvalitatív módszerrel végeztük, elemzésünk 20 civil szervezet képviselőivel folytatott félig strukturált interjúk, különböző eseményeken való résztvevő megfigyelés, valamint a Bírósági Adatbázis civil szervezetekkel kapcsolatos dokumentumainak elemzése alapján készült. A vizsgált szervezetek kiválasztásában formai és tartalmi szempontok egyaránt szerepet játszottak: arra törekedtünk, hogy a női civil szervezetek minél szélesebb körét vonjuk be kutatásunkba. Mintánkra az ideológiai sokszínűség jellemző: egyaránt elemeznünk kívántuk az uralkodó kormányzati ideológiával azonosuló és a kormányzati elképzelésekkel szembenálló, feminista szervezetek stratégiáit is. Olyan szervezeteket kerestünk meg, amelyek tevékenységéhez hozzátartozott a lobbizás, a kormányzat nő- és családpolitikájának befolyásolási szándéka, ugyanakkor a

kiválasztott szervezetek közül jó páran nőket érintő szolgáltatásokat is végeznek, többnyire nehezen elválaszthatóan nyomásgyakorló tevékenységüktől. Formális szempontból nézve regisztrált civil szervezeteket (NGO), még nem formalizálódott mozgalmakat, illetve a kormányzati szándékból létrehozott, de nem kormányzati civil szervezetenként mutató szervezeteket is (GONGO) felkerestünk. Méretük alapján a szervezetek között megtalálhatóak kis civil mozgalmak, amelyek legfeljebb néhány önkéntessel működnek, és nagyobb, akár tíznél több embert is foglalkoztató szervezetek is. Találhatók közöttük nagymértékben beágyazódott szervezetek, amelyek még a rendszerváltozás előtt, a 80-as 90-es években jöttek létre, olyanok, amelyek az EU-s csatlakozás környékén alakultak, valamint új szervezetek, amelyek 2010-et követően keletkeztek.

A VIZSGÁLT SZERVEZETEK TARTALMI JELLEMZŐI

A kutatásunkba került civil szervezeteket tartalmi jellemzőik alapján három csoportra osztottuk, mivel létrejöttük és tevékenységük a női nemhez hagyományosan hozzátartozó, és/vagy a modern társadalmakban elvárt szerepének valamely, elemzésünkben egymástól jól elkülöníthető aspektusához kapcsolódik. És bár szinte minden általunk megkeresett civil szereplő az alábbi dimenziókból legalább kettővel kapcsolatban tevékenykedik, a leginkább meghatározó fókuszuk alapján mégis lehetséges volt őket a három kategória egyikében elhelyezni.

A NŐ MINT ANYA

A női szerepre vonatkozó tradicionális – és esszenciálisnak feltételezett – elvárás a biológiai különbözőségére épülve elsősorban a népesség fennmaradását, a társadalom újratermelését szolgálja, tehát a gyermekvállalást-gyermeknevelést és a családi egység megteremtését tartja a nők elsődleges feladatának. Így a mintánkba került szervezetek közül ötnek a fókuszában a nő mint családanya áll. Az ország demográfiai helyzete fölötti aggodalomra adott válaszként a népességfogyás megállítása, a gyermekvállalás szorgalmazása és az ezek kapcsán már évtizedek óta újra és újra fellángoló népesedési viták mind arra utalnak,

hogyan a tradicionális értékek szembe kerülnek a női emancipáció individualisztikus értékeivel. A mintánkba tartozó civil szervezetek között az egyik legrégebbi, és ma is kiterjedt tagsággal és hálózattal rendelkező szervezet mellett több olyan szervezet jött létre, amely tevékenységét a nők anyai szerepe köré építi, a gyermekvállalást nemzeti érdeknek tekinti, és a gyermekes családok támogatását, az anyai feladatok segítését és az anyaság társadalmi elismerését kívánja szolgálni. A hagyományos család értéke nem csupán kormánypárti szervezetekre jellemző: bár mintánkban a kormánnyal kölcsönösen jó viszonyt ápolók vannak többségben, ugyanakkor találtunk olyan, tradicionális értékeket valló civil szereplőket is, akik értékalapon kritikusak a kormánnyal – nem támogatják az anyai munkavállalást, a nőknek elsősorban gondoskodó szerepet szánnak.

A NŐ MINT MUNKAVÁLLALÓ

A modern társadalmakban a női szerep ugyancsak meghatározó részévé vált a nőknek a privát szférán túli, munkavállalói illetve közéleti szerepköre. Ez a kilépés a tradicionális családi közösségből a tágabban értelmezett társadalmi térbe nemcsak szabadságot és függetlensé-

get jelentett a nők számára, de újfajta konfliktusokat és ellentmondásokat szült már az államszocialista időszakban, majd a domináns kormányzati ideológia megváltozásával a rendszerváltozás utáni Magyarországon is. A gondoskodás, a családi feladatok, a gyermekvállalás illetve a munkaerőpiacon elvárt és a társadalom működése szempontjából is nélkülözhetetlen női munka összeegyeztetése nemcsak az egyénileg megélt, jól ismert szerepkonfliktusokban mutatkozott meg, hanem kihatással volt és van a női önérvényesítés európai eszményének interiorizálására is. Azok a nőszervezetek, amelyek fókuszában a nő mint munkavállaló áll (nyolc ilyen került a mintánkba), a tradicionális értékekkel szemben többnyire baloldali vagy liberális, az individuális érvényesülés esélyegyenlőséget követelő, emancipatorikus értékei alapján állnak, és ezek alapján viszonyulnak a vizsgált időszakban meghatározó kormányzati politika egyes intézkedéseire is. Az ide sorolható szervezetek egy része még a rendszerváltozás előtt vagy a kora '90-es években jött létre, mások pedig az Európai Unióhoz való csatlakozás időszakában. A változó kormányzati ciklusoknak megfelelően hol az állami politikával összhangban, hol annak kritikusként, többnyire az európai csatlakozás által felkínált *gender mainstreaming*-hez kapcsolódó támogatás segítségével folytatták tevékenységüket változó célcsoportok – vállalkozó nők,

GYES-ről a munkaerőpiacra visszatérő anyák, hátrányos helyzetű, köztük roma nők stb. – érdekében.

A NŐI TEST MINT CSATATÉR²

Végül a női szerep harmadik aspektusaként azt a nézőpontot különítettük el az általunk vizsgált szervezetek körében, amelynek fókuszában a női test integritása és a testre vonatkozó politikák állnak. Az ide sorolt hét szervezet az előző két csoporthoz képest kevésbé írható le valamely homogén ideológiai, világnézeti szempont alapján, hiszen a nők önrendelkezési jogának liberális értékétől a szülés-mozgalmak tradicionális és/vagy posztmodern értékein át a családon belüli erőszak – vagy általánosabban: a nőkre irányuló erőszak minden formája, beleértve a prostitúció és az abortusz kérdését is – (öko)feminista, kizsákmányolás- és kapitalizmus ellenes, baloldali értékeiig, és a szélsőjobboldali pro-life mozgalmakig, többféle irányzat is megjelenik közöttük. Ami ezeket a civil szervezeteket mégis összeköti, annak ellenére, hogy különböznek mind társadalmi beágyazottságuk, mind keletkezésük időpontja, hatókörük nagysága, illetve rendszer-kompatibilis vagy rendszerkritikus beállítottságuk szerint, az a női test és a női identitás viszonyának reflektáltságával írható le.

² Ezt az elnevezést Barbara Kruger feminista művész 'Your body is a battleground' (1989) című posztere inspirálta.

NŐI CIVIL STRATÉGIÁK AZ ELLENSÉGES ÉS A TÁMOGATÓ ÁLLAM TÜKRÉBEN 2010 UTÁN

A magyarországi civil társadalom – a korszak hazai és nemzetközi gazdasági és politikai változásai közepette – maga is folyamatos változásban van. A család- és nőpolitikai témákat felvállaló szervezeteknek is szükségszerűen reagálniuk kellett az egyre több autoriter vonást mutató állam azon törekvéseire, amelyek szűkíteni igyekeznek a civil szférát és korlátozzák az egyének szabadságát. Kutatásunk azt bizonyítja, hogy a civil társadalmi szereplők mégsem pusztán passzív elszenvedői ezeknek a változásoknak, hanem aktív módon alakítják is a civil és a politikai szférát. Eközben folyamatosan változik a viszonyuk a piachoz, a nemzetközi szereplőkhöz – köztük az adományozó szervezetekhez –, valamint egymáshoz is.

A kutatásban résztvevő civil szervezetek képviselőivel készült narratív interjúk szövegei alapján azt vizsgáltuk, milyen hasonlóságok és milyen különbségek fedezhetőek fel e három csoport között a kormányzati politikához és egymáshoz fűződő viszonyrendszerük terén. Elemzésünkben az illiberális állam viszonyai között tevékenykedő civil szervezetekben bekövetkezett változásokat az alábbi, Krikszán és Roggeband (2019) által kidolgozott, öt kulcsdimenzió szerint tárgyaljuk: a közpolitikára gyakorolt hatásuk; tevékenységek és finanszírozásuk; működésük stratégiái; kapcsolati hálók és együttműködések; illetve célok és követelések.

A KÖZPOLITIKA BEFOLYÁSOLÁSA: STRATÉGIAI PARTNERSÉGEK, INTELLEKTUÁLIS KISAJÁTÍTÁS ÉS ELHALLGATTATÁS

Elsőként azt vizsgáljuk, hogyan képesek a civil társadalom szereplői az államhoz fűződő formális és informális kapcsolataik révén a nőkre és családokra vonatkozó közpolitikát befolyásolni. Több szervezet képviselője is megnevezte az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkársága által szervezett, de formálisan az Igazságügyi Minisztériumhoz tartozó Nőjogi Munkacsoportot, mint az egyetlen hivatalos fórumot, amelyen keresztül a kormányzattal kapcsolatba kerülhetnek. Ez az évente kétszer megtartott fórum azonban a megkérdezettek egy része szerint sokkal inkább az Államtitkárság felől érkező egyirányú kommunikációt jelenti, mintsem hogy a demokratikus vita és konszenzuskeresés

lehetőségét kínálná fel. Néhány kormányhoz közelálló szervezet lehetőséget kap programjai bemutatására, véleménye kifejtésére, másoknak viszont nem sok lehetőség adatik erre. A kormánykritikus civil szervezetek kérdéseikre, felvetéseikre ritkán kapnak választ.

Azon kevés civil szervezet, amely az utóbbi években stratégiai partneri viszonyt alakított ki a kormánnyal, a hivatalos fórumon kívül is naprakész információkhoz jut a kormány közpolitikai javaslatairól; meghívják őket személyes konzultációkra vagy kormányzati eseményekre, esetenként kiadványaikat maga a minisztérium terjeszti. Ezeknek a szervezeteknek egyrészt lehetőségük van a kormányzati döntések befolyásolására, másrészt legitimálják a kormányzati politikát. Az általuk szervezett civil eseményeken magas rangú kormányzati szereplők is részt vesznek, illetve maguk is rendszeresen nyilatkoznak támogatólag a kormány családpolitikájáról.

Az EMMI Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkársága intenzív kapcsolatot tart azokkal a civil szervezetekkel, amelyek a kormánnyal azonos, többnyire mérsékelt konzervatív nézeteket vallanak. Azok a szervezetek, amelyek ugyan ideológiailag nem állnak távol a kormányzattól, de a női szereppel és a női testre vonatkozó politikákkal kapcsolatban radikálisabb tradicionalista felfogást követnek, nem kapnak lehetőséget a hivatalos konzultációra, és így nem kapnak megerősítést a kormányzattól. Ide tartoznak például az abortusz tilalmát hangozó követelő szervezetek, de azok is, akik ellenzik az anyai munkavállalást. Akármennyire is elismerően beszélnek a kormányzat családpolitikai intézkedéseiről, csupán nem hivatalos támogatói lehetnek a minisztériumnak. Ugyancsak elvélve fordul elő, hogy a feminista szervezetek közvetlen kapcsolatba lépjenek a Fidesz politikusaival, követeléseiket eljuttassák számukra. A kormány mára mindennemű kapcsolatot megszakított velük, sőt, ezek a szervezetek 2016 óta kifejezetten támadásoknak vannak kitéve. Talán meglepően hangzik, de a közvetlen kapcsolat szinte teljes hiánya ellenére legtöbb feminista szervezet képviselője beszámolt arról, hogy fontos ötleteiket és programjaikat a Fidesz-kormány, ha módosított formában is, de megvalósította. Példa erre a Család- és Karrier Pontok (CSAK Pontok) rendszere, amellyel kapcsolatban a mintánkba került egy-egy feminista és konzervatív szervezet is magáénak tartja az eredeti elképzelést. Ezt a fajta befolyás-gyakorlást „intellektuális

kisajátításnak” neveztük, miszerint a civil szervezetek által kidolgozott terveket és programokat az állam úgy valósítja meg, hogy se nem hivatkozik rájuk, se nem vonja be őket a kormányzati program tervezésébe vagy végrehajtásába.

FINANSZÍROZÁS: KÖZVETLEN ÉS BIZTOS TÁMOGATÁS VS. KIÉHEZTETÉS – GONGÓSODÁS ÉS PIACOSODÁS

A vizsgált időszakban a kormányzat támogatási politikája nagymértékben átalakult. A 2010-es kormányváltás után megindult a civil támogatások átalakítása, a hagyományos családdal kapcsolatos szervezetek növekvő támogatása. A valódi fordulat 2016-ban következett be (ld. ehhez a 3. sz. *mellékletet*). Kapitány (2019) vonatkozó vizsgálatával összhangban úgy találtuk, hogy 2017-től kezdve radikálisan, olykor a többszörösére nőtt az általunk vizsgált, a kormányzattal jó viszonyt ápoló szervezetek állami támogatása, miközben a kormánykritikus szervezetek – a „gender ideológia” elleni támadással egyidőben – végképp a partvonalra kerültek. A legbiztonságosabb és -bőkezűbb támogatásban a kormányzat stratégiai partnerei részesülnek, ami esetükben azt jelenti, hogy a központi költségvetésben külön soron szerepelnek. A támogatás másik jelentős forrása az EMMI közvetlen támogatása a kormánypárti civil szervezetek számára, melynek nagyságrendje messze meghaladja a nyilvános pályázatokban elérhető összeget. A családi értékeket középpontba állító, de bizonyos kérdésekben (például az anyai munkavállalás) másként gondolkodó szervezetek olykor a kormány holdudvarától, kapcsolódó alapítványoktól vagy a kisebbik koalíciós partnertől kaptak jóval kisebb összegű támogatásokat. A korábban említett radikális tradicionalista, a test-politika irányultságú kategóriába sorolt szervezetek ritkán részesülnek kormányzati támogatásban, és ez jellemzi a kormánykritikus feminista szervezeteket is. A civil szervezetek számára elérhető hivatalos állami forrást a Nemzeti Együttműködési Alap (NEA) szolgálja. A feminista szervezetek szinte teljes mértékben ki vannak zárva ebből a lehetőségéből is. Néhány interjúalanyunk (jellemzően a kevésbé radikális, régi feminista nőszervezetekből) többször is indult a NEA által meghirdetett pályázaton, de nem nyert támogatást, míg mások már 2011-ben felhagytak a pályázással és soha többet nem próbálkoztak. Egyetlen kivételt találtunk ez alól a szabály alól: egy régi LMBT szervezet rendszeres támogatást kap a NEA-tól, és ennek segítségével fenn tudja tartani irodáját és fizetni néhány alkalmazottját.

A stratégiai partnerség és a minisztériumtól érkező folyamatos pénzbeli támogatás vezet az általunk „gongósodásnak” nevezett jelenséghez, értve alatta, hogy egyes civil szervezetek korábban többféle különböző forrásból tartották fenn magukat, míg 2010 után a kormánytól érkező juttatások teljes mértékben fedezték szükségleteiket. A civileknek adható 1%-os adó illetve tagdíjak így elvesztették jelentőségüket: ezek a szervezetek már nem is igyekeznek más forrás után nézni. A kormánytól való pénzügyi függés következményeként a támogatott szervezetek felől nem éri kritika a kormány családpolitikáját. A gongósodás kifeje-

zéssel tehát arra a folyamatra kívánunk rávilágítani, ahogy az adott civil szervezetek fokozatosan betagozódnak az állami programokba, elvesztik anyagi függetlenségüket és kritikai potenciáljukat. Ugyanakkor ezek a szervezetek nem hagynak fel korábbi, nőkre és családokra irányuló tevékenységeikkel, sőt, vezetőik gyakran erős civil identitással rendelkeznek, és helyi szinten szoros kapcsolatot tartanak fenn a tagságukkal.

Az interjúalanyaink által megnevezett két legjelentősebb nemzetközi donor szervezet, a Nyílt Társadalom Alapítvány (OSF) és a Norvég Alap (NGM) a kormány támadásának keresztútjába került, így a tőlük érkező finanszírozási lehetőség jelentősen csökkent, illetve az NGM esetében – a magyar kormányval való megállapodás hiányában – megszűnt. Az egyes civil szereplők különbözőképpen reagáltak a szűkülő forrásokra: miközben a legtöbb feminista szereplő megroppant ebben a folyamatban, néhány testpolitikával foglalkozó szervezet új külföldi támogatót talált. Mások, főleg a munka-család összeegyeztetésének témájával foglalkozó szervezetek, a nagy donor szervezetektől elfordulva új, helyi, vagy külföldi, magántámogatót találnak egyes céljaik megvalósítására. Míg korábban ezek a szervezetek sikerrel indultak EU-s pályázatokon, mára ez sokak számára lehetetlenné vált, részben az önerő hiánya miatt, részben pedig azért, mert a kormány az EU-ból érkező támogatások elosztását is saját hatáskörébe vonta. A források szűkülése nyomán több szervezet indított saját vállalkozást, amit sokszor biztonságosabb megoldásnak írtak le, mint az állami vagy EU-s pályázatokat. A feminista és a radikális tradicionalista szervezetek között is megindult a piacosodás, mint a túlélés új stratégiája a nehéz időkben.

KAPCSOLATOK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSEK: MÉLYÜLŐ SZAKADÉK ÉS ÚJFAJTA SZOLIDARITÁS

Kutatásunk azt találta, hogy egyre mélyül a szakadék a konzervatív és a feminista elveket valló civil szervezetek között. Ez annak ellenére így van, hogy a család kérdéseit középpontba állító, kormánybarát szervezetek képviselői magukat gyakran semlegesnek állítják be, akik egyforma távolságot tartanak a bal- és jobboldaltól, sőt, az ideológiailag kettészakadt világok között közvetítő szerepet vállalnak. Mégis, amikor más szervezetekkel való kapcsolatokról kérdeztük őket, szinte kivétel nélkül a kormányt támogató szervezeteket nevezték meg. A feminista szervezetek viszont nyíltan elhatárolódtak a hagyományos családmódellet képviselő kormánypárti szervezetektől, partnerükként túlnyomórészt más feminista csoportokat nevezték meg, és csupán szórványosan említettek konzervatív civil szervezetet. Ez azonban nem volt mindig így: a 2010-es évek elején még néhányan kapcsolatot tartottak a családot fókuszba állító szervezetekkel, de ötleteik „intellektuális kisajátítását” és a kormányzati támadásokat követően elfordultak a kormány által fenntartott szervezetektől. Mára tehát már alig van kapcsolat a két oldal között, ami arra utal, hogy a kormányzati beavat-

kozások nagymértékben és negatívan befolyásolták a civil társadalom szereplői közti együttműködések. Ha interjúalanyainkat arra kértük, nevezzék meg a szervezetük számára ellenszenves vagy ellenséges szervezeteket, a mérsékelt konzervatívok gyakran a feministákat nevezték meg ilyenek. Amikor azt vizsgáltuk, hogy melyek a leginkább megosztó és a legforróbb vitákat kiváltó kérdések, az abortuszt, az LMBT aktivizmust és -jogokat és a szexuális nevelést említették, mint jellemző ütközőpontot. Tartalmilag tehát a legnagyobb szakadék a testpolitikával kapcsolatos értékek mentén található. Ennek alapján állítottuk azt, hogy a női test valóságos csatatér lett a mai magyar civil környezetben.

Feszültségek lehetnek azonban a feminista mozgalmakon belül is, gyakran éppen a kormányzati támadások következtében. Vannak olyanok, akik úgy érzik, elszigetelődtek, mivel több korábbi szövetségesük elfordult tőlük. Különösen a roma nőszervezetek számára volt egyre nehezebb akcióikhoz társakat találni. Léteznek azonban a szolidaritásnak és a kölcsönös segítségnyújtásnak is jelei a feminista szereplők között, éppen az állami ellenségeskedés következtében. A mérsékelt feministák gyakrabban említették a kormányzati támadást követő szolidaritási akciók (mint például a MaCi kampány) pozitív oldalait. A radikálisabb szervezetek ezekkel az akciókkal kapcsolatban kritikusabbak. Egyes szervezetek új kapcsolatokat építettek az ügyüket támogató más, nem nőmozgalmi résztvevőkkel vagy profit-orientált magán-szervezetekkel, az ellenzékliség közös élménye alapján szövetkezve. Ez az összefogás azért jöhetett létre néhány magán és civil szervezeti résztvevő között, mert a feministákat érő folyamatos kormányzati támadás nyomán megértették és magukévá tették a nemek közötti egyenlőség jelentőségét. „Protest mainstreaming-nek” neveztük el azt a jelenséget, amelyben a korábban ezen a téren semleges szereplők a támadásokat követően a nemek közötti egyenlőség kérdését projektjeik részévé tették, ezzel aktívan kifejezve szolidaritásukat a feminista civil szereplőkkel.

STRATÉGIÁK: NÖVEKVŐ ÖNBIZALOM ÉS PROFIZMUS VS. ALÁMERÜLÉS ÉS GRASSROOT AKTIVIZMUS

A családot a középpontba állító szervezetek többségének programja tökéletesen illeszkedik a kormány középosztályt támogató családpolitikájához, minden tekintetben egyértelműen nyertesei az új helyzetnek. Tevékenységüket ebben az időszakban bővíteni tudták, és gyakran magas pozíciókat szereztek nemzetközi téren is. Azt találtuk, hogy az ideológiai spektrum mindkét oldalához tartozó szervezetek között azok bizonyultak a leginkább sikeresnek, amelyek nemzetközi (többnyire EU-s) szerepet vállalnak, ugyanakkor kapcsolódnak a nők lokális problémáihoz is.

Más, a családi értéket középpontba állító szervezetek, melyek a kormánytól függetlenek és vele szemben valamelyest kritikusak maradtak, inkább szakmai workshopokon, publikációkban fejtik ki nézeteiket, mert forrásaik ezt

teszik lehetővé. Legitimációjukat sokszor az értelmiségi eliten keresztül szerzik meg: tudós tagjaik vannak, tudományos folyóiratokban publikálnak és egyetemi-akadémiai közegben tartanak rendezvényeket.

Kutatásunk azt mutatta, hogy a folyamatos fenyegetettség és a kormánypolitikával való szembeállítás hosszútávon kikezdheti azokat a szervezeteket, amelyek az elmúlt években veszítettek befolyásukból, erejükéből. Ez az állítás elsősorban azokra a nagy múltú, baloldali orientált, tipikusan a munka-magánélet kérdésében tevékenykedő szervezetekre vonatkozik, amelyek a korábbi időszakokban szinte kizárólag állami forrásból működtek. Mára létezésük határára kerültek eszközök, források híján, és sokszor már nem is törekednek új lehetőségek keresésére. Hozzájuk képest fiatalabb szervezetek, melyek az EU csatlakozás környékén keletkeztek, az „alámerülés” stratégiáját alkalmazzák. Ez azt jelenti, hogy nem folytatnak politikai tevékenységet, elbocsátják alkalmazottaik jó részét, és tartalékaikból igyekeznek valahogy túlélni, várva a jobb időket. A tudomány világába merülés vagy a kiscsoportos műhelymunka számukra is jó menekülési útvonal.

Más, a kormányzati támadásoknak szintén kitett szervezetek viszont új terepeket keresnek maguknak: többnyire a *grassroot* aktivizmus felé fordulnak a korábbi, a kormányzat vagy EU által támogatott, bürokratikusabb *gender mainstreaming* jegyében született projektek helyett. Egyes feminista szereplők számára kiutat jelenthet, hogy más, korábban a nemek közötti egyenlőséggel nem foglalkozó szervezetekkel összefogva folytatnak tevékenységet helyi szinten.

A helyhez kötött aktivizmus és a radikális, alulról jövő kezdeményezések felvállalása leginkább azokra a szervezetekre és mozgalmakra jellemző, amelyek a testpolitika köré szerveződtek. Közöttük is léteznek olyanok, amelyek ideológiailag nem állnak távol a kormánytól, mégsem igényelnek támogatást, hogy ezzel is kifejezésre juttassák függetlenségüket. Leginkább a testpolitikával foglalkozók körében fordulnak elő olyan civil szereplők, akik társadalmi ügyekben is elköteleződnek. Az ide tartozó feminista csoportok az elmúlt években fokozódó figyelmet fordítottak a leginkább sérülékeny csoportokra, köztük a roma nőkre. Egészen más ideológia vezet a radikális jobboldali mozgalmakat és szervezeteket, amikor – a hiányzó állami feladatvállalást kipótolva – szociális szolgáltatást nyújtanak hajléktalan nőknek vagy fiatalok, prostitúciónak kitett lányoknak. Számukra a prioritás a meg nem született gyermek életének megmentése, és ezért nyújtanak segítséget a sérülékeny várandós nőknek terhességük kihordásához, vagy biztosítanak hajlékot az anyának és gyermekének. A pro-life szervezetek közreműködnek az örökbefogadásban is, kiegészítve az állami gyermekvédelmi ellátórendszer sokszor hiányos működését. Néhány baloldali szervezet is kifejezésre juttatta a roma nőkkel kapcsolatos szolidaritását, és maguk a roma női szervezetek is mutattak érzékenységet a legszegényebbek problémái iránt.

CÉLOK ÉS KÖVETELÉSEK: KORMÁNNYAL EGYEZTETETT VS. RADIKALIZÁLÓDÓ NARRATÍVÁK

Kezdeti feltételezésünk az volt, hogy a civil társadalom szereplői a kormányzat mindent eluruló demográfiai célzatú család- és nőpolitikájához viszonyítva fogalmazzák újra saját célkitűzéseiket. Nem meglepő, hogy a kormánypárti, a hagyományos családi szerepeket középpontba állító szervezetek megerősítve látják céljaikat. Mivel 2010-et követően, de még inkább 2016 óta ehhez bőséges források is rendelkezésükre állnak, honlapjaik és folyamatosan fenn tartott on-line tevékenységükkel propagálják a hagyományos, heteroszexuális, fehér, középosztálybeli családot, mint értéket. Az általuk közvetített üzenet, akárcsak a kormányzaté, az „egészséges család” képét sugallja, amelyben nincsenek komoly problémák, ahol mindkét szülő dolgozik és megfelelő keresettel rendelkezik. Ezek a családok a kormányzati politikának köszönhetően megengedhetik maguknak, hogy új autót, szép házat vegyenek, nyaralni mehessenek. Ebben a világban a patriarchális és kapitalista viszonyok nemcsak természetesek, hanem retorikai és vizuális módon is megerősítést nyernek.

Ugyanakkor a feminista szervezetek körében terjedni látzik a neoliberalis piaci mechanizmusokat érintő, strukturális kritika. Legtöbbjük a nemzetközi donorszervezetekkel szemben is meglehetősen kritikus, amiért azok a civil társadalmat is piac-szerű működéssre kényszerítik. És miközben egy sor feminista szervezet és mozgalom kezd eltávolodni a középosztály-orientált, fővárosi köröktől és inkább a sérülékeny csoportok felé fordul, követeléseik is egyre határozottabbá és társadalmibbá válnak. A korábbi, inkább a nők személyes sérelmeire fókuszáló nézőpontot lassan átveszi egy hangsúlyozottan antikapitalista, patriarchátus-ellenes, a társadalmi strukturát érintő kritikai megközelítés. Paradox módon éppen egyidejűleg azzal, hogy ezek a szervezetek és mozgalmak a piaci szektor szereplőivel lépnek kapcsolatba, válik egyre élesebbé a piaci mechanizmusokra vonatkozó kritikájuk.

Talán meglepően hangzik, de a radikális tradicionalista mozgalmak is osztják a feministák kapitalizmus-kritiká-

ját. Szerintük a női munkavállalást ösztönző kormányzati politika ellentmond a boldog családi életnek. Véleményük szerint az anyákat abban kellene támogatni, hogy otthon maradjanak a gyerekekkel és a családjukra koncentrálhassanak, és nem lenne szabad kitenni őket annak, hogy a profitorientált gazdasági rendszer „adófizető gépezeteivé” váljanak. És míg a feministák antikapitalizmusukat a patriarchátus-ellenességre alapozzák, a radikális jobboldali mozgalmak ugyanezt az ún. gender-ideológia ellenes alapon támadják. Ez utóbbi nézet a globális kapitalizmust, a nemzeteken átnyúló szervezeteket és a velük szövetséges helyi politikai erőket együtt hibáztatják a hagyományos nemi szerepek felbomlásáért, beleértve ebbe a szivárványcsaládok terjedését is. Mindkét álláspont esetében hangsúlyos az identitás- és testpolitika. A hagyományokhoz ragaszkodó aktivisták szemében az anyák munkavállalása ugyanúgy nem kívánatos, mint amennyire nem jó, ha a férfiak részt vesznek a gondoskodási munkában. Szemben a patriarchátus-ellenes narratívákkal, ők inkább a férfiaság védelmében lépnek fel és elsősorban a férfiakat féltik a szerintük felboruló nemi szerepektől.

Úgy tűnik számunkra, hogy a civil szervezetek és mozgalmak körében az elmúlt időszakban általános elmozdulás következett be a testpolitika irányába. Például míg a roma női szervezetek korábban elsősorban a család és munkavállalás összeegyeztetésének problémáival, vagy a női egyenjogúság kérdéseivel foglalkoztak, mára tevékenységük radikálisabb célok felé fordul, és a roma nők testi méltóságának helyreállítására irányul. A tradicionalista szervezetek – elsősorban azok, amelyek nem állnak a kormánnyal közvetlen kapcsolatban – egyre erőteljesebben képviselik heteronormatív, abortuszellenes vagy a szexuális felvilágosítást elítélő nézeteiket. Kutatásunk azt bizonyítja, hogy a nőszervezetek egyre kevésbé kívánják hagyományos, alkalmazkodó, vagy éppen kormány-barát módon megfogalmazni a nők problémáit. A komoly nehézségek ellenére (vagy éppen ezek miatt) a feminista szervezetek egyre inkább tudatában vannak a hatalmi viszonyoknak. Mint egyikük fogalmazott: *„Politikai aktivitást végzünk, abban az értelemben, hogy politika minden, ami a hatalmi viszonytal foglalkozik. Ez nem pártpolitika, hanem igazi politika.”*

ÖSSZEGZÉS: NŐK ÉS CIVIL TÁRSADALOM AZ „ILLIBERÁLIS DEMOKRÁCIÁBAN”

Kutatásunk a családokkal, nőkkel és a nemek viszonyával foglalkozó szervezeteknek az államhoz fűződő viszonyát, az abban beállt változásokat vizsgálta a szakpolitikai intézkedésekre és a civil szférát érintő kormányzati beavatkozásokra adott válaszaik elemzésével. Beszámoltunk a működés, a tevékenységek, a stratégiák, és a célok átalakulásáról, politikai, attitűdbeli és világnézeti változásokról. Emellett azt a folyamatot is igyekeztünk kimutatni, amely során a civil szféra és létforma adottságainak átalakulásával átértékelődött a civil aktivizmus értelmezése és a civilek önképe.

Az elmúlt időszakban a kormányzat kettős civil politikát folytatott: egyfelől támadásokat intézett a rendszerváltáskor a liberális és demokratikus értékek talaján szerveződő és az EU-s csatlakozás nyomán konszolidálódott civil szféra ellen, másfelől a céljainak megfelelő, családpolitikában érdekelt szervezetek kiválasztásával és támogatásával létrehozta a kormány céljaiba illeszkedő, kontrollálható civil holdudvart. A kormányzat támadási és támogatási stratégiákat ötvöző civil politikája leglátványosabb következményeként egyes szervezetek meggyengültek, inaktívvá váltak vagy a túlélésért küszködnek, míg mások hirtelen szárba szökkenetek, megerősödtek és uralják a szakpolitikai fórumokat.

A kormánnyal együttműködő szervezetek bőkezű támogatása magára a civilség fogalmára is hatással volt. Megszűnt a demokratikus vitán alapuló közös döntéshozatal és beszűkültek a kormánnyal való konzultáció lehetőségek. Ezzel együtt a szervezetek egy része bőkezű állami támogatásban részesül, ami függőségi viszonyt eredményezett, így jelentősen megváltozott az ilyen szervezetek funkciója. Az 1990-es évek civil szervezetekről szóló irodalma által definiált demokratikus funkciót, miszerint az állam és a piac ellensúlyát képezne a „harmadik szektor”, fokozatosan elveszítve, a kormány ellenőrzése helyett legitimitációt nyújtanak a hatalomnak, miközben a piachoz való viszonyuk is partnerivé vált. Szervezkedésük a kormány bázisául

szolgáló középosztály mozgósítását, elégedettségét szolgálja, és hozzájárul a kormány olykor kirekesztő és megosztó eszméinek a terjesztéséhez, *mainstreameléséhez*. Így jön létre a kormányközeli civileknek a hagyományostól merőben eltérő legitimációs köre.

Azt tapasztaltuk, hogy mind a túltámogatottság, mind a megfosztottság hatására új önfenntartási stratégiák jelentek meg a színen. Az általunk „gongósodásnak”, illetve „piacosodásnak” aposztrofált fejlemények olyan folyamatokat jelölnek, amelyek az autonómia teljes vagy részleges elvesztésével, különböző fokú és jellegű kiszolgáltatottsággal járnak. Kutatásunk alátámasztotta, hogy az ellenzéki oldalon az alámerülés és a radikalizálódás a két fő túlélési stratégia.

A saját civil holdudvar kiépítése mellett a kormány a nyíltan ellenséges intézkedésekkel, manipulatív módszerekkel is konstruktívan alakította a civil szférát. A listázás nem csak eltávolította egymástól a különböző oldalakon álló potenciális partnereket, hanem felébresztette a szolidaritást, az egymás iránti érdeklődést olyanokban, akik korábban nem figyeltek oda egymásra. A támadások megerősítették a civilségbe vetett hitet, összefogást, nyitottságot, radikalizálódást eredményeztek, egyértelműbbé tették a közös célokat. Nem utolsósorban a támadások kiegészítették a feminizmust az ideológiai és szociológiai beszűkültségéből.

Összességében úgy látjuk, hogy a nőket a család szolgálatába állító kormányzati politika árnyékában általános elmozdulás történt a genderrel összefüggő társadalmi problémák átfogóbb értelmezése, a szélesebb körű együttműködések iránti igény és a női test méltóságának kivívása irányába. Kutatásunk azt bizonyítja, hogy a feminista és a radikális tradicionalista nőszervezetek nem elégednek meg a nőket érintő problémák hagyományos, párbeszédet kereső, kormány-kompatibilis keretezésével, és egyre inkább tisztában vannak azzal, hogy a nőkérdés: a hatalmi viszonyok kérdése.

MELLÉKLET – SZAKPOLITIKAI ÖSSZEFOGLALÓK

1. melléklet

Családpolitikai intézkedések 2010 után

2010	A GYES hosszának visszaállítása
2011	Családi adókedvezmény kiterjesztése és összegének növelése különösen a 3+ gyermekes családoknál
2013	Nők40 Program – korai nyugdíj lehetősége nőknek
2014	GYED Extra: A GYED igénybevételének lehetősége teljes munkaviszonyban a gyermek egy éves kora után; testvér-GYED; diplomás GYED
2015	Családi Otthontermelési Kedvezmény (CSOK)
2016	Bölcsődefejlesztési program
2017	<i>Családbarát Ország program</i> , ezen belül többek között Család és Karrier Pontok; Családbarát Szüléset Program
2018 január:	Köldökzinór Program; Anyasági támogatás kiterjesztése a határon túli családokra
2018 április:	Demográfiai kormányzás meghirdetése
2019 február:	Családvédelmi Akcióterv: Babaváró támogatás; CSOK hitel kiterjesztése; jelzáloghitel-kedvezmény; autóvásárlási támogatás nagycsaládosoknak; 4+ gyermekes anyák SZJA-mentessége; nagyszülői GYED
2020	Csecsemőgondozási Díj összegének emelése a korábbi fizetés 70%-ról 100%-ra (2021-től)

2. melléklet

Férfiak és nők egyenlőségével kapcsolatos intézkedések 2010 után

2010–11	A nők és férfiak egyenlőségével foglalkozó vonatkozó egység lefokozása az Emberi Erőforrások Minisztériumába struktúrájában, a Nőpolitikai Titkárság létrehozása
	A nők és férfiak egyenlőségével kapcsolatos elemek eltávolítása az óvodai curriculumból
2011	Alaptörvény család-definíciója: hagyományos heteroszexuális házasság és gyerekek; az élet védelmének beemelése az alaptörvénybe
2012	Az új Munka Törvénykönyve alapján a GYES-ről visszatérő anyák ugyan olyan pozícióba visszahelyezésének kötelme megszünt Rész munkaidő lehetősége kisgyermekes anyáknak Nők és férfiak egyenlőségére vonatkozó részletek kihagyása, hagyományos családi értékek beemelése az új Nemzeti Alaptantervbe (NAT)
	Az új Büntető törvénykönyvben külön cselekményként nevesítik a családon belüli erőszakot, „párkapcsolati erőszak” néven
2014	Isztambuli Egyezmény aláírása
2017	Isztambuli Egyezményrel kapcsolatos negatív kormányzati kommunikáció kezdete A társadalmi nemekre utaló tartalmak eltávolítása a Nemzeti Alaptantervből
2018	A Gender Studies (társadalmi nemek tudománya) akkreditációjának megvonása
2020	Az Istambuli Egyezmény ratifikációjának elutasításáról szóló parlamenti nyilatkozat A transzgenetikus hivatalos irataiban a nem megváltoztatásának lehetőségét törlik (biológiai nem szerepelhet csak)

3. melléklet

A civil társadalommal és a nőmozgalmakkal kapcsolatos kormányzati intézkedések 2010 óta

2010	A női civil szervezetekkel való állami konzultáció fórumának (Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlősége Tanács - NFTE) feloszlata
2011	Az új Civil törvény (2011/CLXXV. tv) módosítja a civil szervezetek működési kereteit, szigorítja a közhasznúsági státusz feltételeit
2012	Emberi Jogi Munkacsoport létrehozása az Igazságügyi Minisztériumon belül, 11 alcsoporttal. A Nőjogi Tematikus Munkacsoportot az Emberi Erőforrások Minisztériumának Családpolitikáért felelős helyettes államtitkára vezeti
2014–15	A Norvég Civil Támogatási Alap és kedvezményezettjei elleni támadás; az alap új programjainak felfüggesztése
2017	Törvény a külföldről támogatott civil szervezetek átláthatóságáról (2017/LXXVI.tv.), amely előírja a 7.2 millió forintnál nagyobb külföldi forrásból származó támogatáshoz jutó szervezetek regisztrációját és a támogatás tényének közzétételét.
2018	Stop Soros törvény (2018/IV. tv): A menekülteknek és bevándorlókat támogató civil szervezetek kriminalizálása
2020	Az Igazságügyi Minisztérium konzultációs fórumot hoz létre a családon belüli erőszak témájában

A SZERZŐKRŐL

Fejős Anna a Brémai Egyetemen szociológus doktorjelölt, a Társadalomtudományi Kutatóközpont segédmunkatársa és a Demokrácia Intézet, Közép-Európai Egyetem vendég kutatója. Fő érdeklődési területe a társadalmi egyenlőtlenségek nemi és etnikai/rassz vonatkozása; a társadalmi befogadás és kirekesztés problémája, valamint a sérülékeny csoportokat érintő esélyegyenlőségi szakpolitikák vizsgálata.

Neményi Mária, az MTA Doktora, professor emeritus. 1981-től 2012-es nyugdíjazásáig a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének kutatója, a Társadalmi változások és életfordulók osztály vezetője, tudományos tanácsadó volt. Főbb kutatási területei a többség-kisebbség viszony szociálpszichológiai vonatkozásai, a nemi és etnikai identitás kialakulása, az esélyegyenlőség és diszkrimináció kérdései az egészségügy, oktatás, gyermekvédelem terén.

Szikra Dorottya a Társadalomtudományi Kutatóközpont (TK) főmunkatársa és a CEU vendégtanára. 2017 és 2020 között a TK Szociológiai Intézet Társas Kapcsolatok osztályának vezetője. Kutatási területe a kelet-európai szociálpolitika és családpolitika. 2016-2020 között European Social Policy Analysis Network (ESPAnet) társelnöke.

Vajda Róza a New York-i New School for Social Research szociológia tanszékén szerzett MA diplomát. Jelenleg a TK Kutatási Dokumentációs Központban működő, a magyar társadalomtudományos kutatások digitális repozitóriumát kezelő és fejlesztő 20. Század Hangja Archívum és Kutatóműhely munkatársa. Számos hazai és nemzetközi projektben működött közre kutatóként. Fő területei a gender, etnicitás, a kisebbségek kutatása, az egyenlő bánásmód politika, társadalmi mozgalmak, valamint a magyarországi szociológia története.

IMPRESSZUM

Friedrich-Ebert-Stiftung

Regionális projekt
„Nemek közötti igazságosság
Kelet-Közép-Európában”

Kiadó:

A Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája
1054 Budapest | Fővám tér 2–3.

Tel.: +36-1-461-60-11 | Fax: +36-1-461-60-18

fesbp@fesbp.hu

www.fes-budapest.org

A Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) által megjelentett és a honlapján található bármely anyagot tilos kereskedelmi forgalomba helyezni, megjelentetni a FES előzetes írásbeli engedélye nélkül.

A jelen tanulmányban kifejtett nézetek a szerzők nézetei, és nem feltétlenül tükrözik a Friedrich-Ebert-Stiftung nézeteit.

CSALÁD, MUNKA ÉS A NŐI TEST

A nőkkel és családokkal foglalkozó civil szervezetek változó helyzete
2010 után Magyarországon

Az elmúlt 10 év nem csak eltávolította egymástól a különböző oldalakon álló potenciális partnereket, hanem felébresztette a szolidaritást, az egymás iránti érdeklődést olyanokban, akik korábban nem figyeltek oda egymásra. A támadások megerősítették a civilségbe vetett hitet, összefogást, nyitottságot, radikalizálódást eredményeztek, egyértelműbbé tették a közös célokat.

Egy sor feminista szervezet és mozgalom kezd eltávolodni a középosztályorientált, fővárosi köröktől és inkább a sérülékeny csoportok felé fordul, követeléseik is egyre határozottabbá és társadalmibbá válnak.

A 2010 után kialakult helyzet egyértelmű nyertesei a család értékeit középpontba állító szervezetek. A feminista és a radikális tradicionalista szervezetek között is megindult a *piacosodás*, mint a túlélés új stratégiája a nehéz időkben.

További információk:
www.fes-budapest.org